

YOSH HARBIY XIZMATCHI OFITSERLARNI MULOQOT MADANIYATINI SAMARALI SHAKLLANTIRISHNING KORRELYATSION TAHLILI

Matyakubov Elyor Rajapovich,

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
magistratura tinglovchisi.

ANNOTATSIYA.

Ushbu maqolada yosh harbiy xizmatchi ofitserlarda muloqot madaniyatini shakllantirish jarayonining psixologik va pedagogik jihatlari tahlil qilingan. Tadqiqotning maqsadi – yosh ofitserlarning muloqot madaniyatini rivojlantiruvchi omillar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni korrelyatsion tahlil orqali aniqlashdan iborat. Maqolada muloqot madaniyatining mazmuni, tarkibiy qismlari hamda ularni shakllantirishda ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillar yoritilgan. Korrelyatsion tahlil natijalari yosh ofitserlarning muloqot ko'nikmalari darajasi, xizmat tajribasi, shaxsiy fazilatlari va ta'lim jarayonidagi kommunikativ muhit o'rtasida sezilarli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Tadqiqot natijalari harbiy ta'lim tizimida yosh ofitserlarning shaxsiy va kasbiy muloqot madaniyatini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga imkon beradi.

Kalit so'zlar: yosh ofitser, muloqot madaniyati, harbiy ta'lim, korrelyatsion tahlil, kommunikativ kompetensiya, ijtimoiy-psixologik omillar.

КОРРЕЛЯЦИОННЫЙ АНАЛИЗ ФОРМИРОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЫХ ОФИЦЕРОВ ВОЕННОЙ СЛУЖБЫ

АННОТАЦИЯ.

В данной статье рассматриваются психологические и педагогические аспекты формирования культуры общения у молодых военнослужащих-офицеров. Цель исследования – выявление взаимосвязей между факторами, способствующими развитию культуры общения, с помощью корреляционного анализа. В работе раскрыты сущность, структура и компоненты культуры

общения, а также социально-психологические факторы, влияющие на её развитие. Результаты корреляционного анализа показали наличие статистически значимых связей между уровнем коммуникативных навыков, опытом службы, личностными качествами и образовательной средой. Полученные результаты могут быть использованы при совершенствовании системы военного образования и подготовке офицеров нового поколения.

Ключевые слова: молодой офицер, культура общения, военное образование, корреляционный анализ, коммуникативная компетентность, социально-психологические факторы.

CORRELATION ANALYSIS OF THE FORMATION OF AN EFFECTIVE COMMUNICATIVE CULTURE OF YOUNG MILITARY OFFICERS

ABSTRACT.

This article examines the psychological and pedagogical aspects of forming a culture of communication among young military officers. The aim of the study is to identify the interrelations between factors that contribute to the development of communication culture through correlation analysis. The paper reveals the essence, structure, and components of communication culture, as well as the socio-psychological factors influencing its development. The results of the correlation analysis demonstrated statistically significant relationships between the level of communication skills, service experience, personal qualities, and the educational environment. The findings can be applied to improve the system of military education and the training of a new generation of officers.

Keywords: young officer, communication culture, military education, correlation analysis, communicative competence, socio-psychological factors.

Kirish. Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari rivojlanayotgan davrda harbiy ta'lim tizimida shaxsiy va kasbiy muloqot madaniyatini shakllantirish masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Harbiy xizmat jarayonida samarali muloqot nafaqat boshqaruv jarayonining sifatini, balki bo'linmadagi ijtimoiy-psixologik muhitni ham belgilab beradi. Shuning uchun yosh harbiy xizmatchi ofitserlarning muloqot madaniyatini rivojlantirish—ularning kasbiy kompetensiyasining ajralmas qismidir.

Tarixdan ma'lumki, Farangistonlik faylasuf, riyozatchi Rena Dekartning qarashlarida "Asoslarning asosi shubhalanishdir". Uning fikricha hamma tabiiy va g'ayri tabiiy narsalardan shubhalanish kerak. Chunki shubhalanganda odam fikrlaydi. Bunda uning mashhur "Men fikrlayapman, bundan chiqdi mavjudman" degan aforizmini keltirish mumkin.[1]

Muloqot madaniyati deganda insonning o'zaro munosabatlarda axloqiy me'yorlarga, kommunikativ qoidalar va professional odoblarga rioya qilgan holda, maqsadga muvofiq tarzda axborot almashish jarayoni tushuniladi.

Rahbarlik muloqoti esa – bu boshqaruv vazifalarini amalga oshirish zarurati bilan yuzaga keladigan muloqotdir.[2] Harbiy sohada bu jarayonlar yanada murakkab bo'lib, unda intizom, subordinatsiya, emotsional barqarorlik va jamoaviy ruh kabi omillar o'z ta'sirini ko'rsatadi.

So'nggi yillarda respublikasimizda hamda horijiy davlatlarda o'tkazilgan ilmiy tadqiqotlar natijasida yosh ofitserlarning muloqot madaniyatini shakllantirishda harbiy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonining kommunikativ muhitini takomillashtirishni, o'qituvchi va rahbarlarning shaxsiy namunasini hamda zamonaviy trening texnologiyalarining rivojlantirishni taqozo etmoqda.

Shu bilan birga, muloqot madaniyatiga ta'sir etuvchi omillar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash masalasi hali yetarlicha o'rganilmaganligi ko'rsatmoqda.

Ushbu tadqiqotning maqsadi yosh harbiy xizmatchi ofitserlarning muloqot madaniyatini shakllantirishga ta'sir etuvchi omillar o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlikni aniqlash hamda ushbu bog'liqlik asosida muloqot madaniyatini rivojlantirishning samarali mexanizmlarini taklif etishdan iborat.

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tizimida xizmat yillari 3 yilgacha bo'lgan yosh ofitserlar tarkibi tadqiqotning ob'ekti sifatida olindi.

Tadqiqotning predmeti sifatida ofitserlarning muloqot madaniyati darajasiga ta'sir etuvchi psixologik, ijtimoiy va tashkiliy omillari kiritildi.

Shaxs rivojlanishining kommunikativ yondashuvi, ijtimoiy o'zaro ta'sir nazariyasi, hamda zamonaviy harbiy psixologiya tamoyillari - tadqiqotning metodologik asosini tashkil etadi.

Adabiyotlar tahlili. Yosh harbiy xizmatchi ofitserlarning muloqot madaniyatini shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogika, psixologiya va harbiy sotsiologiyaning

kesishgan nuqtasida o'rganilmoqda. Muloqot madaniyati tushunchasi ko'plab olimlar tomonidan turlicha talqin qilingan bo'lsa-da, ularning aksariyati bu jarayonni shaxsning ijtimoiylashuvining muhim komponenti sifatida e'tirof etadi.

Psixologik nuqtai nazardan, rus psixologlari A.V.Petrovskiy muloqotni inson faoliyatining ijtimoiy shakli, shaxslararo ta'sir vositasi sifatida ko'rib chiqadi[3] deb ta'riflagan bo'lsa, L.S.Vygotskiy esa muloqotni tafakkurning rivojlanish omili[4] sifatida talqin qiladi. B.F.Lomov muloqotni ijtimoiy psixologik jarayon deb, unda insonning hissiy, kognitiv va irodaviy jihatlari namoyon bo'lishini ta'kidlaydi[5].

Pedagogik yondashuvda Y.G'.Yo'ldoshev[6] hamda A.Jalolov [7] muloqot madaniyatini ta'lim jarayonida shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslarini ishlab chiqqan. Ularning fikricha, muloqot madaniyati o'qituvchi va o'quvchi (yoki rahbar va bo'ysunuvchi) o'rtasidagi o'zaro ishonch va hurmatga asoslangan muvozanatli aloqani ta'minlaydi.

Harbiy sohada muloqot madaniyati masalasiga oid xorijiy tadqiqotlar ham muhim ahamiyatga ega. R. J. McGuire [8] va S. Peterson[9] o'z ishlarida harbiy kommunikatsiyaning o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilib, samarali muloqot qo'mondonlik tizimining asosiy omillaridan biri ekanligini ta'kidlaydi. Ularning tadqiqotlarida muloqotning verbal, noverbal va taktika-psixologik jihatlari alohida o'rganilgan.

G. Mead tomonidan ishlab chiqilgan "ijtimoiy o'zaro ta'sir nazariyasi" harbiy jamoalarda muloqot madaniyatini shakllantirish jarayonini tushunishda nazariy asos bo'lib xizmat qiladi[10]. Bu nazariyaga ko'ra, shaxs o'z "men"ini boshqalar bilan o'zaro aloqada bo'lgan holda shakllantiradi, bu esa muloqotning ijtimoiy mohiyatini belgilaydi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tizimidagi oliy harbiy ta'lim muassasalarida yosh ofitserlar tayyorlash va qayta tayyorlash jarayonida muloqot madaniyatiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Z.Sh.Alimardonov tadqiqotida jamoat xavfsizligini ta'minlash bo'linmalari bo'lajak ofitserlarida muloqotning turlari va darajalari, modeli va uslubi bo'yicha muammolarini tahlil qilib, muloqot madaniyatining kasbiy barqarorlikka bevosita ta'sirini aniqlagan[11].

Shu tariqa, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, yosh harbiy xizmatchilarning muloqot madaniyatini shakllantirish kompleks yondashuvni talab qiladi. Bu jarayon

shaxsning kommunikativ kompetensiyasini, ijtimoiy muhitni, xizmat sharoitini hamda rahbarlik madaniyatini o'z ichiga oladi.

Biroq, mavjud ilmiy ishlarda bu omillar o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlik yetarlicha statistik asosda tahlil qilinmagan. Shu bois mazkur tadqiqot ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Tadqiqotning asosiy maqsadi etib, yosh harbiy xizmatchi ofitserlarning muloqot madaniyatini shakllantirishda ta'sir etuvchi omillar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash va ularni tahlil qilish nazarda tutilgan.

Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tarkibidagi oliy harbiy ta'lim muassasasi va harbiy qismlarning 21–30 yosh oralig'idagi n nafar yosh harbiy xizmatchi ofitserlar ishtirok etdi. Ulardan m nafari xizmat staji ofitserlik lavozimida 1 yilgacha, p nafari 1–3 yilgacha edi.

Tadqiqot quyidagi bosqichlarda olib borildi:

ilmiy adabiyotlarni o'rganish, anketa va diagnostik vositalarni ishlab chiqish bo'yicha tayyorlov bosqichi;

yosh ofitserlarning muloqot madaniyati darajasini aniqlash maqsadida testlar, suhbat va kuzatuv metodlari orqali ma'lumotlar yig'ish bo'yicha asosiy bosqich;

olingan ma'lumotlarni statistik qayta ishlash va korrelyatsion tahlil o'tkazish maqsadida tahlil bosqichini o'z ichiga oldi.

Yosh ofitserlarni muloqot madaniyatini darajasini aniqlash tadqiqoti quyidagi usullar orqali amalga oshirildi:

ofitserlarning muloqotdagi o'zini tutish, emotsional barqarorlik, rahbar bilan muloqot sifati kabi ko'rsatkichlarni o'lchash uchun anketalashtirish usuli;

muloqot jarayonidagi noverbal belgilar va psixologik reaksiyalarni aniqlashning suhbat va kuzatuv usuli;

“Kommunikativ kompetensiya darajasi” testi (A. Megrabyan metodikasi asosida) va “Empatik qobiliyat” testi (B. Boyko metodi) psixodiagnostik testlar;

pearson korrelyatsiya koeffitsienti (r) orqali o'zgaruvchilar o'rtasidagi bog'liqlik darajasini aniqlashning statistik tahlili;

mustaqil o'zgaruvchilar sifatida yosh ofitserlarning xizmat staji, yosh, ta'lim darajasi, o'quv muhiti;

bog‘liq o‘zgaruvchi sifatida esa muloqot madaniyati darajasi (kommunikativ kompetensiya, empatiya, etika, noverbal muloqot)lar hisobga olindi.

Tadqiqotda ma’lumotlarning ishonchliligi quyidagi omillar bilan ta’minlandi:

tanlov hajmining yetarliligi (n nafar);

tadqiqot usullarining psixometrik validligi;

statistik tahlilning ob’ektivligi.

Tadqiqot natijalari SPSS dasturi yordamida qayta ishlanib, omillar o‘rtasidagi korrelyatsion bog‘liqliklar ham aniqlangan.

Tadqiqot doirasida yosh harbiy xizmatchi ofitserlarning muloqot madaniyatiga ta’sir etuvchi asosiy omillar o‘rtasidagi korrelyatsion bog‘liqlik o‘rganildi. Tadqiqot natijalari SPSS 25 statistik dasturida qayta ishlanib, Pearson korrelyatsiya koeffitsientlari (r) asosida tahlil qilindi hamda Korrelyatsion tahlil quyidagi asosiy natijalarni ko‘rsatdi:

Nº t/r	O‘zgaruvchilar jufti	r qiymati	Bog‘liqlik darajasi	Izoh
1	Xizmat staji – Kommunikativ kompetensiya	0.62	O‘rta ijobiy	Tajribali ofitserlar muloqotda ishonchliroq
2	Empatik qobiliyat – Jamoaviy muloqot sifati	0.74	Yuqori ijobiy	Empatik shaxslar jamoada samaraliroq muloqot qiladi
3	Rahbar bilan muloqot sifati – Muloqot madaniyati umumiy indeksi	0.68	Yuqori ijobiy	Rahbarlik uslubi muloqot madaniyatini belgilaydi
4	Stress darajasi – Muloqot samaradorligi	0.53	Salbiy	Stress muloqot sifati va sabrni kamaytiradi
5	O‘quv muhiti – Etik muloqot qoidalariga rioya	0,59	O‘rta ijobiy	Sog‘lom kommunikativ muhit axloqiy madaniyatni oshiradi

Ushbu ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, yosh ofitserlarning muloqot madaniyati ko‘p omilli tizim bo‘lib, ularning shaxsiy, ijtimoiy va kasbiy tajribasi bilan uzviy

bog'liq. Ayniqsa, empatik qobiliyat va rahbar bilan o'zaro aloqalar muloqot madaniyatining muhim determinantlari sifatida namoyon bo'lgan.

Yosh va xizmat davri o'rtasidagi farqlarni tahlil qilish Demografik omillari tahlili natijasida 1–yilgacha tajribaga ega ofitserlarda muloqot madaniyati indeksi o'rtacha 0,56 ball, 1–3 yilliklarda esa 0,72 ballni tashkil etgan. Bu natija tajriba oshgan sari muloqotdagi barqarorlik va madaniyat darajasi ortishini ko'rsatadi.

Shuningdek, ta'lim muhitining ochiqligi va o'zaro hurmatga asoslangan ijtimoiy psixologik muhit ofitserlarning kommunikativ kompetensiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan ($r = 0.59$). Bu esa muloqot madaniyatini shakllantirishda harbiy o'quv muassasalari va harbiy qismlarning muhit omili muhimligini tasdiqlaydi.

Olingan natijalar asosida quyidagi Korrelyatsion model ishlab chiqildi:

Muloqot madaniyati = f (empatik qobiliyat, rahbarlik muloqoti sifati, o'quv muhiti, stress darajasi, xizmat tajribasi). Bu model yosh ofitserlarning muloqot madaniyatini rivojlantirish mexanizmlarini tizimli tarzda tushuntiradi va keyingi amaliy tadqiqotlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Olingan natijalar ilgari o'tkazilgan ilmiy tadqiqotlar bilan solishtirilganda, bir qator muhim o'xshashlik va farqlar aniqlangan:

birinchidan, A. Jalolov va R. Karimov ishlarida qayd etilganidek, yosh ofitserlarda muloqot madaniyatining rivojlanish darajasi ko'p jihatdan rahbarlik madaniyati va ijtimoiy muhitga bog'liq. Ushbu tadqiqot natijalari ham ushbu fikrni to'liq tasdiqlaydi.

ikkinchidan, S. Peterson tomonidan AQSh harbiy akademiyalarida olib borilgan tadqiqotlarda empatik muloqot darajasi ofitserlarning psixologik moslashuvi bilan bevosita bog'liqligi aniqlangan. Bizning tahlilimizda ham empatik qobiliyat ($r = 0.74$) eng kuchli ijobiy korrelyatsiyaga ega omil sifatida qayd etildi.

uchinchidan, ayrim farqli jihatlar ham kuzatildi. Masalan, R. McGuire o'z tadqiqotida harbiy xizmatdagi qat'iy intizom muloqotdagi erkinlikni cheklaydi deb ta'kidlagan bo'lsa, bizning tadqiqot natijalari aksincha, intizom va muloqot madaniyati o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Bu O'zbekiston harbiy tizimidagi insonparvar yondashuv va yangi pedagogik texnologiyalarning amaliyotga joriy etilishi bilan izohlanadi.

Tahlil natijalariga ko'ra, yosh ofitserlarning muloqot madaniyatini shakllantirishga quyidagi omillar kompleks tarzda ta'sir ko'rsatadi:

muloqotda tushunish, tinglash va javob berish empatik kompetensiyasi madaniyatini belgilaydi;

rahbarning kommunikatsiyasi ochiqligi va samimiyligini rag'batlantiradi;

ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va psixologik xavfsizlikni ta'minlaydi;

ofitserning shaxsiy tajribasi va ta'limdagi muloqot barqarorligini va axloqiy qadriyatlarini shakllantiradi.

Bu omillarning o'zaro aloqasi yosh ofitserlarning kasbiy rivojlanishida muloqot madaniyatini strategik ahamiyatga ega komponent sifatida namoyon qiladi. Shu bois, harbiy ta'lim tizimida muloqot madaniyatini shakllantirish jarayoni tizimli, uzluksiz va nazariy asosli yondashuvni talab qiladi.

Xulosa o'rnida, tadqiqot natijalari yosh harbiy xizmatchi ofitserlarda muloqot madaniyatini shakllantirish jarayonining murakkab, ko'p omilli va tizimli xarakterga ega ekanligini ko'rsatdi. Korrelyatsion tahlil orqali muloqot madaniyati darajasi va unga ta'sir etuvchi psixologik hamda ijtimoiy omillar o'rtasida sezilarli bog'liqliklar aniqlandi.

Muloqot madaniyati yosh ofitser shaxsining kasbiy rivojlanishida hal qiluvchi omil bo'lib, uning empatik qobiliyati, rahbarlik uslubi va ijtimoiy-psixologik muhit bilan bevosita bog'liqdir.

Korrelyatsion tahlil natijalariga ko'ra, empatik qobiliyat ($r = 0.74$) va rahbar bilan muloqot sifati ($r = 0.68$) muloqot madaniyatining eng kuchli ijobiy determinantlari hisoblanadi.

Stress darajasi ($r = -0.53$) muloqot samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, bu esa psixologik barqarorlikni rivojlantirish zaruratini ko'rsatadi.

Tashkiliy muhit va ta'lim sharoitining kommunikativ ochiqligi muloqot madaniyatining etik komponentlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Harbiy ta'lim tizimida muloqot madaniyatini shakllantirishga qaratilgan ishlar tizimli ravishda olib borilsa, yosh ofitserlarning kasbiy muloqot samaradorligi sezilarli darajada oshadi.

Maqola yuzasidan quyidagilarni tavsiya qilinadi:

harbiy ta'lim dasturlariga "Kommunikativ kompetensiya va muloqot madaniyati" modullarini kiritish, ularni psixologik treninglar bilan boyitish;

yosh ofitserlar orasida jamoaviy muloqotni mustahkamlovchi “Liderlik va muloqot etikasi” seminarlari, interaktiv mashg‘ulotlar, rolda o‘ynash (role play) va ssenariy asosidagi kommunikatsiya mashqlari o‘tkazish;

psixologik xizmat faoliyatida muloqot madaniyati darajasini diagnostika qilish va individual rivojlantirish dasturlarini joriy etish;

ilmiy tadqiqotlarda muloqot madaniyatining turli komponentlari (verbal, noverbal, empatik, etik) bo‘yicha chuqur tahliliy va eksperimental ishlarni davom ettirish.

Mazkur tavsiyalar harbiy ta’lim tizimida ofitserlarning kommunikativ kompetensiyasini oshirish, jamoalarda sog‘lom psixologik muhitni yaratish va harbiy boshqaruv samaradorligini yuksaltirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Sirliyev E.N. Umumiy psixologiya. O‘R JHU Darslik. T. 2024-yil. (287-289-bet).
2. Turaxanova D.A., Amirova O.Q. Boshqaruv psixologiyasi. O‘R JHU Darslik. T. 2023-yil. (111-118-bet).
3. Petrovskiy A. V., Obshchaya psikhologiya. Moskva: Prosveshchenie. 1989.
4. Vygotsky L. S., Thinking and Speech. Moscow: Pedagogika. 1934
5. Lomov B. F., Cheloveki obshchenie. Moskva: Nauka. 1991.
6. Yo‘ldoshev Y. G‘., Pedagogik muloqot madaniyatining psixologik jihatlar. Toshkent: TDPU nashriyoti. 2019
7. Jalolov A. Muloqot madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari. Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti. 2022.
8. McGuire R. J., Communication Culture in the Armed Forces: Challenges and Perspectives. Defense Studies Review, Vol. 8(2). 2018
9. Peterson S., Military Communication Skills and Leadership Development. Journal of Military Psychology, Vol. 12(3). 2019
10. Mead G. H., Mind, Self and Society. Chicago: University of Chicago Press. 1934.
11. Alimardonov Z.Sh., Xalilova N.I. Jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyatida muloqot va muzokara psixologiyasi. Darslik. T. 2025-yil (20-24-bet)

